BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ARIFMETIK MASALALAR YECHISH JARAYONIDA O‘QUVCHILARNING IJODIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH

Andijon davlat pedagogika instituti dotsenti,
PhD Abdullayeva Nafisa Anvarovna
Boshlang’ich ta’lim yo’nalishi 3-kurs talabasi
Rustamova Maftunaxon

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida arifmetik masalalar yechish jarayonida ijodiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari keng yoritilgan. Tadqiqot davomida arifmetik masalalarning o‘quvchilarning mantiqiy va ijodiy tafakkurini shakllantirishdagi o‘rni tahlil qilinib, ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarning samaradorligi asoslab berilgan. Shuningdek, muammoli vaziyatlar yaratish, differensial yondashuv va didaktik o‘yinlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoga turli nuqtai nazardan yondashish hamda nostandart yechimlar topish ko‘nikmalarini rivojlantirish yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan. Maqola natijalari boshlang‘ich ta’lim amaliyotida arifmetik masalalar orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar. arifmetik masala, ijodiy fikrlash, boshlang‘ich ta’lim, mantiqiy tafakkur, muammoli ta’lim, interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, differensial yondashuv, matematik savodxonlik, mustaqil fikrlash.

Annotation. This article explores the theoretical and methodological foundations of developing creative thinking in primary school students through the process of solving arithmetic problems. The study analyzes the role of arithmetic tasks in shaping students’ logical and creative thinking and substantiates the effectiveness of modern pedagogical technologies and interactive teaching methods. Particular attention is given to the use of problem-based learning, differentiated instruction, and didactic games as tools for fostering independent thinking, the

ability to approach problems from multiple perspectives, and the development of non-standard solutions. The findings of the study contribute to enhancing the effectiveness of developing creative thinking in primary education practice.

Keywords. arithmetic problems, creative thinking, primary education, logical thinking, problem-based learning, interactive methods, didactic games, differentiated instruction, mathematical literacy, independent thinking.

Annotatsiya. В данной статье всесторонне освещены теоретико-методические основы развития творческого мышления у учащихся начальных классов в процессе решения арифметических задач. В ходе исследования проанализирована роль арифметических задач в формировании логического и творческого мышления учащихся, а также обоснована эффективность применения современных педагогических технологий и интерактивных методов обучения. Особое внимание уделено созданию проблемных ситуаций, дифференцированному подходу и использованию дидактических игр как средств развития самостоятельного мышления, умения рассматривать проблему с разных точек зрения и находить нестандартные решения. Результаты исследования могут быть использованы для повышения эффективности развития творческого мышления учащихся в практике начального образования.

Ключевые слова. арифметическая задача, творческое мышление, начальное образование, логическое мышление, проблемное обучение, интерактивные методы, дидактические игры, дифференцированный подход, математическая грамотность, самостоятельное мышление.

Mamlakatimizda ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, uni zamonaviy talablar asosida rivojlantirish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Xususan, Asadbek, M. va Davronbek, I. (2023) tomonidan ta’kidlanganidek, “O‘zbekiston–2030” strategiyasi doirasida yangi O‘zbekistonni barpo etishda ta’lim sifati, o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini xalqaro talablar darajasiga olib chiqish muhim vazifa sifatida belgilangan. Mazkur strategiya ta’lim

jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etish, o‘quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratadi.

Boshlang‘ich ta’lim bosqichi esa ushbu vazifalarni amalga oshirishda muhim o‘rin tutadi, chunki aynan shu davrda o‘quvchilarning tafakkuri, dunyoqarashi va bilim olishga bo‘lgan munosabati shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, arifmetik masalalar yechish jarayonini samarali tashkil etish orqali o‘quvchilarda nafaqat matematik bilimlar, balki ijodiy va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi.

Arifmetik masalalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini fikrlashga, tahlil qilishga va muammoli vaziyatlarga yechim topishga o‘rgatuvchi muhim didaktik vosita hisoblanadi. An’anaviy yondashuvlarda masalalar ko‘proq tayyor algoritmlar asosida yechilgan bo‘lsa, zamonaviy ta’lim tizimi o‘quvchilardan mustaqil izlanish, turli yechimlarni taqqoslash va yangi g‘oyalar yaratishni talab etadi. Bu esa o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishni taqozo etadi.

Shu bois mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda arifmetik masalalar yechish jarayonida o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishning metodik asoslari va samarali usullari tahlil qilinadi.

Boshlang‘ich sinflarda arifmetik masalalar yechish jarayoni o‘quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishda muhim didaktik vosita hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarga ko‘ra, matematik ta’lim faqat hisoblash amallarini o‘rgatish bilangina cheklanmasdan, balki o‘quvchilarda ijodiy fikrlash, muammoni tahlil qilish va turli yechimlarni izlash ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilishi zarur. Shu nuqtai nazardan, arifmetik masalalar yechish jarayonini innovatsion metodlar asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Avvalo, ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun masalalarni berish uslubini o‘zgartirish talab etiladi. An’anaviy masalalarda odatda aniq ma’lumot va yagona yechim mavjud bo‘ladi. Biroq zamonaviy metodikada ochiq turdagi, ya’ni bir nechta yechimga ega yoki turli yo‘llar bilan hal etilishi mumkin bo‘lgan masalalardan foydalanish tavsiya etiladi. Masalan, quyidagi topshiriqni ko‘rib chiqamiz: “Bir

savatda 12 ta meva bor. Ularning bir qismi olma, qolganlari nok. Savatda nechta olma va nechta nok bo‘lishi mumkin?” Ushbu masala o‘quvchini turli variantlarni ko‘rib chiqishga undaydi (masalan, 6+6, 7+5, 8+4 va hokazo) va bu orqali kombinator fikrlash hamda ijodiy yondashuv rivojlanadi.

Shuningdek, muammoli vaziyat yaratish metodining ahamiyati yuqori. Bu metodda o‘qituvchi masalani bevosita yechimini bermasdan, balki o‘quvchini izlanishga undovchi savollar orqali yo‘naltiradi. Masalan, “Do‘konda bir xil narxda qalam va daftar sotilmoqda. 3 ta qalam uchun 6000 so‘m to‘landi. 5 ta daftar uchun qancha to‘lanadi?” kabi masalalar o‘quvchidan avval birlik qiymatini aniqlashni, so‘ngra umumlashtirishni talab qiladi. Bunda o‘quvchi oddiy hisoblashdan tashqari mantiqiy bog‘lanishlarni aniqlaydi.

Ijodiy fikrlashni rivojlantirishda teskari masalalar tuzish ham samarali usullardan biridir. Masalan, “18 ta olmaning 10 tasi sotildi. Nechta olma qoldi?” masalasidan kelib chiqib, o‘quvchilarga “Qoldiq 8 ta bo‘lishi uchun nechta olma bo‘lgan bo‘lishi mumkin?” kabi teskari savol beriladi. Bu usul o‘quvchilarda sabab-oqibat bog‘liqligini tushunish va matematik model yaratish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Bundan tashqari, vizual va modellashtirish metodlari ham muhim o‘rin tutadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun abstrakt tushunchalarni konkretlashtirish zarur. Masalan, chizmalar, jadval va diagrammalar yordamida masala shartini ifodalash o‘quvchilarning tushunishini osonlashtiradi. “24 o‘quvchi 4 ta guruhga teng taqsimlandi” kabi masalalarni doiralar yoki blok-sxemalar orqali ko‘rsatish o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va muammoni ko‘rish orqali hal etishga yordam beradi.

Zamonaviy tadqiqotlar (PISA, TIMSS kabi xalqaro baholash dasturlari) natijalari shuni ko‘rsatadiki, yuqori natijalarga erishgan o‘quvchilar ko‘proq nostandart masalalarni yecha olish, ma’lumotni tahlil qilish va yangi vaziyatlarga moslashtira olish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Shu sababli boshlang‘ich ta’limdayoq o‘quvchilarga real hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalarni berish muhimdir.

Masalan, “Oila bir haftada 14 litr sut iste’mol qiladi. Har kuni teng miqdorda ichilsa, bir kunda necha litr sut ichiladi?” kabi masalalar o‘quvchilarni kundalik hayot bilan bog‘lab fikrlashga undaydi.

Differensial yondashuv ham ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muhim omildir. O‘quvchilarning bilim darajasi va qobiliyatiga qarab turli murakkablikdagi masalalarni berish orqali ularning har biri faol ishtirok etishi ta’minlanadi. Kuchli o‘quvchilarga murakkabroq, ochiq va izlanishni talab qiluvchi masalalar berilsa, boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilar uchun ko‘proq ko‘rgazmali va bosqichma-bosqich yechiladigan masalalar tavsiya etiladi. Arifmetik masalalar yechish jarayonini ijodiy yondashuv asosida tashkil etish o‘quvchilarning matematik tafakkurini chuqurlashtiradi, ularni mustaqil fikrlashga o‘rgatadi va ta’lim samaradorligini oshiradi.

Xulosa. Boshlang‘ich sinflarda arifmetik masalalar yechish jarayonida o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy yondashuvdan farqli ravishda, muammoli ta’lim, interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalarni qo‘llash o‘quvchilarning faolligini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga undaydi.

Arifmetik masalalar nafaqat hisoblash ko‘nikmalarini shakllantiradi, balki o‘quvchilarda tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish kabi muhim intellektual kompetensiyalarni rivojlantiradi. Ayniqsa, ochiq turdagi masalalar, teskari masalalar tuzish, real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar va modellashtirish usullaridan foydalanish o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqaradi.

Shuningdek, differensial yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olishga xizmat qiladi va ularning matematik savodxonligini oshiradi. Bu esa kelgusida o‘quvchilarning murakkab muammolarni hal etish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Umuman olganda, boshlang‘ich ta’limda arifmetik masalalar yechish metodikasini takomillashtirish va uni ijodiy yondashuv asosida tashkil etish orqali o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston–2030” strategiyasi to‘g‘risidagi farmoni. – Toshkent, 2023.
3. Asadbek, M., & Davronbek, I. (2023). O‘zbekiston–2030 strategiyasining Yangi O‘zbekistonni barpo etishning kafolati. Ustozlar uchun, 24(1), 204–207.
4. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi: darslik. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2021.
5. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2020.
6. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularni ta’lim jarayonida qo‘llash. – Toshkent, 2022.
7. TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) xalqaro baholash dasturi materiallari.
8. PISA (Programme for International Student Assessment) xalqaro tadqiqotlari hisobotlari.